

Oponentský posudok

na habilitačnú prácu PhDr. Márie Kiššovej, PhD.

Hľadanie zmyslu recepcie literárneho diela

Habilitačná práca M. Kiššovej prináša nový rozmer pre teóriu komunikácie a obohacuje pojem recepcie v rámci výskumov, ktoré sa uskutočňujú v Nitre od čias založenia Kabinetu literárnej komunikácie (1968). Celá jej teória je založená na zvýšení požiadaviek na empirickosť v literárnej vede, ktorá je v samej podstate úzko spojená s implikáciou teorém analytických vedných teórií, v rámci ktorých sa hovorí o možnostiach vzájomného prepojenia prírodovedných a humanitných odborov (konkrétne napr. vo vzťahu komunikácie a kognície). Empirická literárna veda skúma literatúru v komunikačných aktoch, skúma ich pozadie, ľudskú skúsenosť v produktoch ľudí. V tomto kontexte sa mení chápanie pojmu významu. Empirická literárna veda sa nepýta na to, čo je význam, ale ako vzniká, kto a za akých podmienok význam generuje. Iba z tohto zorného uhla možno hodnotiť habilitačnú prácu *Hľadanie zmyslu recepcie literárneho diela*, ktorú autorka predložila na obhajobu. M. Kiššová síce pôvodnú mikovskú teóriu rozvíja, napriek tomu ani jej práca nemôže byť integrovaná do tzv. kognitívnej literárnej vedy, lebo tá vyžaduje skúsenostné pozorovania a interpretácie aj testovať, napr. experimentálnymi metódami psychológie, neurovedy, sociológie (Jana Kuzmíková). Napriek tohto deficitu však interpretácie, ktoré tvoria obsah habilitačnej práce, sú prínosom pre samotnú teóriu interpretácie v rámci slovenskej literárnej vedy tejto proveniencie. Možno povedať, že svojou úrovňou zväčša prevyšujú interpretačné sondy, ktoré sa uskutočnili v Nitre po období, keď stáli na čele výskumov tohto druhu F. Miko a následne A. Popovič. Autorka detailne odкрýva literárne texty a ich pôsobenie na čitateľa, hľadá a nachádza ich zmysel, ba odhaľuje aj medzitextové súvislosti (dôkazom je výskum intertextového prepojenia medzi dielami Sparkovej a Jamesa).

Jej rozbor sa pohybuje medzi vzťahmi načrtnutými v trojuholníkovom tvare s týmito prvkami: *životný svet – umelecký text – čitateľ*. Z toho vychádza, že autorka rešpektuje základné východisko postmodernej literárnej vedy, ktorá sa orientuje hlavne na príjemcu, až natoľko, že sa obrazne hovorí o „smrti autora“, neguje sa až prílišná upätosť na text z obdobia štrukturalizmu (často sa dielo skúmalo bez širších súvislostí). Už v 1. kapitole sa však začína prejavovať istá nejednotnosť pri používaní terminológie z oblasti intertextuality: v súvislosti s Kafkovým textom *O podobienstvách* autorka hovorí o jeho metatextovej povahe (s. 19). Z dvojíc, ktoré charakterizujú isté koncepcie, možno uviesť až tri: (hypotext) – hypertext (G. Genette), protext – metatext (A. Popovič), pretext – (posttext) (T. Žilka). Okrem termínov v zátvorke (hypotext, posttext) sa bez odôvodnenia striedajú všetky ostatné termíny v rámci habilitačnej práce. Z týchto teórií je najkomplikovanejšia práve Genettova, ktorý používa aj termín metatext, ale v inom význame ako A. Popovič. M. Kiššová sa však najviac opiera o Popovičovú teóriu, hoci táto terminológia v zmysle intertextuality sa zdá byť málo známa v zahraničí, ba aj v domácom kontexte už prekonaná. Východiskom pre A. Popoviča bola 5. funkcia v teórii R. Jakobsona o funkciách v jazykovej komunikácii – ide o koncentráciu na kód pri výklade istých pojmov. Vtedy sa podľa R. Jakobsona používa metajazyk (jazyk o jazyku).

Literárno-historickým problémom je aj zaradenie literárneho diela Jamesa Joyca *Finnegans Wake* (1939) k postmodernému románu. Za prvý postmoderný román sa pokladá Nabokovova *Lolita* (1955) so svojimi intertextuálnymi vzťahmi a dôsledným uplatnením tzv. radikálnej irónie, nehovoriac o tom, že pred 2. svetovou vojnou neboli vytvorené ani spoločenské, ani politické podmienky pre vznik postindustriálnej (informačnej) spoločnosti, čiže sotva možno hovoriť o postmoderne či postmodernom románe. Napokon vznik postmodernity je spojený s rozšírením elektronických médií a prechodom do dominantného postavenia tzv. panvizualizmu. A k tomu dochádza až v 50. rokoch minulého storočia.

Autorka však priam bravúrne zvládla témy založené na spiritualite. Svedčí o tom rozbor staroanglickej básne *Andreas* (s. 58-71). Táto interpretácia môže byť vzorom, ako sa má pristupovať k textu, ktorý je založený na preferencii duchovnosti ako princípu tvorby. Navyše ide o text zo staršej literatúry, ktorý obyčajne vyžaduje hlbší ponor do problematiky, aj poznatky o dobe ako aj o staršom variante jazyka z čias, keď bolo dielo vytvorené. Navyše bolo treba poriadne zvládnuť Bibliu ako východisko pre báseň: trebárs pôsobenie apoštolov Matúša a Ondreja, Ježišov životopis, ale aj iné súvislosti textu (postavy zo Starého zákona: Abraháma, Izáka a Jakuba). Spiritualita je dokonca súčasťou ďalšej kapitoly habilitačnej práce (*Spirituálne dimenzie slovesného diala*), kde sa autorka sústreďuje aj na žalm ako typický náboženský žáner (s. 74). Škoda, že v tejto súvislosti nie je ani zmienka o štúdiu Petra Libu o tomto žánri, hoci práve táto štúdia významného slovenského literárneho vedca patrí k najlepším o tomto žánri.

Osobitne sa žiada hodnotiť 4. kapitola habilitačnej práce (*Od tematizácie k recepcii každodennosti vo vybraných poviedkach Grahama Greena*), ktorá svedčí o istej nevyváženosti pri interpretácii konkrétnych textov. Pokiaľ rozbor poviedky *The Hint of an Explanation* (Náznak vysvetlenia) je zvládnutá excelentne, to isté už neplatí o interpretácii ďalšej poviedky Grahama Greena *The Innocent* (Nevinný). Treba však znovu zdôrazniť, že vcelku v týchto rozboroch všade prevláda empiria ako východisko pre teoretickú argumentáciu a odhalenie hĺbkovej podstaty umeleckého artefaktu. Niekedy si autorka pomáha prerozprávaním obsahu, čím jej interpretácie sa stávajú aj dobrou lektúrou, lebo pomáhajú pochopiť tematické zložky interpretovaného textu.

Nemožno nespomenúť tu aj 5. kapitolu habilitačnej práce (*Slovesné dielo ako estetický pôžitok*). Táto kapitola je dôkazom širokého rozhľadu autorky, lebo v úvodnej časti podáva detailný rozbor obrazov René Magritta, ktoré sú založené na prekvapivých súvislostiach. Habilitačná práca tu priberá nové dimenzie, lebo popri literatúre sa autorkin záujem prenáša aj na výtvarné umenie. V tejto časti sa nachádzajú aj Magrittove obrazy, ktoré sú predmetom interpretácie a úvodom k rozboru románu Vladimíra Nabokova *The Real Life of Sebastian Knight* (1941). Tento rozbor je tiež zvládnutý na vysokej úrovni, najmä hľadanie súvislostí medzi autorovým životopisom a fiktívnou biografiou hlavnej postavy románu znesie aj tie najprísnejšie kritériá, kladené na interpretáciu umeleckého textu. Vyvrcholením je tabuľka pripomínajúca kalendárium ako žáner. V nej sa sumarizuje životná dráha hlavnej postavy románu (s. 110-111). Ide tu o veľmi detailný rozbor, ktorý dáva návody, ako pristupovať k identifikácii životných reálií vo fiktívnom umeleckom texte.

Celkovú hodnotu habilitačnej práce trochu znižujú pravopisné a štylistické nedôslednosti habilitačnej práce. Radové číslovky sa v súčasnosti píše obyčajne takto: 80-tych rokoch (s. 98), ale v habilitačnej práci sa radová číslovka vyskytuje aj v inej podobe: v 80tych rokoch 20. storočia. Táto podoba je nesprávna, oveľa prijateľnejšia

by bola takáto podoba radovej číslovky v texte: v 80. rokoch. Nesprávny je aj tvar násobnej číslovky v podobe: toľko krát (s. 132). Násobné číslovky s nesamostatným základom *-krát* sa v slovenčine píše vždy spolu (toľkokrát, päťkrát, druhýkrát). Autorka často používa sloveso *jedná sa* (s. 48, s. 69, s. 118, s. 125, s. 129) vo význame „ide o niečo, týka sa niečoho“, hoci v slovenčine sa toto slovo má používať iba vo význame „dohovárať sa o cene pri kúpe, dohovárať sa o výške mzdy pri najímaní do práce“. Prirodzene, tieto pravopisné a štylistické nedôslednosti nemajú vplyv na celkovú hodnotu práce, ale od docenta treba vyžadovať presnosť a dokonalosť aj v slovenskom pravopise, pokiaľ je práca predložená v slovenskom jazyku na obhajobu alebo na vydanie v knižnej podobe.

Vcelku však habilitačná práca prináša nové výsledky pre teóriu interpretácie, je navyše originálna a jedinečná. Autorka dôsledne uplatňuje zásady empirie pri odkrývaní zmyslu umeleckých textov. Po menších úpravách by habilitačná práca mala byť vydaná v knižnej podobe, ale bolo vhodné, aby sa nadmerný výskyt anglických citácií sčasti zredukoval a všetky citácie by sa mali uviesť aj v slovenskom preklade, hoci aj v poznámke pod čiarou alebo na konci publikácie.

Habilitačnú prácu odporúčam na obhajobu a po úspešnom zvládnutí obhajoby navrhujem udeliť PhDr. Márii Kiššovej, PhD. titul docenta v študijnom odbore 2. 1. 23 Teória literatúry a dejiny konkrétnych národných literatúr so špecializáciou na anglickú a americkú literatúru.

Nitra 7. septembra 2016

Prof. PhDr. Tibor Žilka, DrSc.,
oponent